

Олена Павлова,
аспірант кафедри педагогіки,
психології й освітнього менеджменту
імені проф. Є. Петухова,
Херсонський державний університет.
м. Херсон, Україна
e-mail: pavlolphilosopher@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-1457-3208

РОЗВИТОК ПАРТНЕРСЬКОГО ПІДХОДУ В ШКОЛІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті розглядається освітнє середовище Павлівської школи, що сприяло розвитку партнерського підходу. Розкрито такі поняття: «освітнє середовище» «педагогіка партнерства», «партнерський підхід». Висвітлено педагогічну діяльність В. О. Сухомлинського в контексті розвитку партнерського підходу в освіті 50–60-х рр. ХХ століття. Встановлено особливості формування всебічно розвиненої особистості школяра на засадах партнерського підходу в Павлівській школі. З'ясовано, що матеріальна база школи, яка розглядається в єдності з обстановкою, це необхідна умова повноцінного педагогічного процесу; засіб впливу на духовний світ школярів, формування їх поглядів, переконань та звичок. Проаналізовано деякі аспекти організації освітнього процесу в школі В. О. Сухомлинського. В дослідженні використано такі методи: персоналістично-біографічний, історико-генетичний, історично-порівняльний. Мета – виявити розвиток партнерського підходу в школі В. О. Сухомлинського. Досліджено освітнє середовище Павлівської школи, що сприяло доцільній реалізації партнерського підходу.

Розглянуто оптимальне освітнє середовище, яке уможливило втілення партнерського підходу. Встановлено, що у Павлівській школі утверджувались такі принципи: любов і повага до кожного школяра; розвиток творчих сил особистості в умовах колективної співдружності; формування морально-естетичних переконань в освітньому процесі. Крім того, розглянуто окремі ідеї В. О. Сухомлинського, які віддзеркалені в концепції «Нова українська школа» (2016). Також, відповідно до результатів дослідження уточнено, педагогічні ідеї В. О. Сухомлинського мають практично-сміслові значення в реалізації освітніх завдань сьогодення.

***Ключові слова:** В. О. Сухомлинський, педагог-новатор, Павлівська школа, освітнє середовище, педагогіка партнерства, партнерський підхід, навчання, виховання, Нова українська школа.*

Постановка проблеми. Зауважимо, перспективним державним проектом щодо реформування загальної середньої освіти є концепція «Нова українська школа» (2016) в якій окреслено аспекти партнерського підходу. Водночас метою державної освітньої політики являється створення освітнього середовища, що сприятиме різнобічному розвитку, вихованню та соціалізації особистості кожного школяра. Ключові елементи доцільної побудови освітнього середовища віддзеркалено в діяльності школи В. О. Сухомлинського. Зокрема, в Павлівській школі втілювався партнерський підхід в оптимальній освітньо-професійній траєкторії, що охоплює діалог та багатосторонню комунікацію між вчителем,

батьками і учнем, яка змінює авторитарну взаємодію вчитель-учень. В цілому, діяльність школи В. О. Сухомлинського представляє ідеал освітнього закладу, як на вітчизняному, так і на міжнародному рівні.

Мета статті – виявити розвиток партнерського підходу в школі В. О. Сухомлинського. Розглянути освітнє середовище Павлиської школи, що сприяло доцільній реалізації партнерського підходу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спектр питань щодо діяльності школи В. О. Сухомлинського розкрито в дослідженнях українських науковців (М. Я. Антоненко [1], Л. М. Бондар, Л. Д. Березівська [1], А. М. Богущ, Н. П. Дічек, О. П. Міхно, О. В. Сухомлинська та ін.). Зазначимо, що історію розвитку гуманної взаємодії в різних соціальних інститутах розглядають: Н. А. Калініченко, Т. С. Кравчинська, Н. С. Побірченко, С. О. Сисоєва, В. Л. Федяєва та ін. Водночас особливості педагогіки партнерства (партнерського підходу) висвітлено у працях: Н. М. Бібік, О. П. Коханової, І. В. Калько, Л. А. Онищук, Н. І. Черв'якової, Г. Й. Шевчук та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні освітні виклики спрямовано на удосконалення й суттєву модернізацію навчального і виховного процесу в умовах інформатизації суспільного простору. Звісно, виникає потреба створення такого освітнього середовища, яке сприяло б пізнавальній активності, розвитку всебічно розвиненої особистості школяра на засадах партнерського підходу. На сторінках концепції «Нова українська школа» (2016) зазначено, що «в основі підходу педагогіки партнерства – спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками, які об'єднані спільними цілями і прагненнями та є добровільними, зацікавленими односторонніми, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат» [5, с. 14]. Підкреслимо, що з 2018 року в Україні здійснюється реалізація цієї концепції в початковій школі, зокрема створено творче освітнє середовище, що сприяє здійсненню «педагогіки партнерства». Отже, «зміні підлягають фізичне просторово-предметне оточення, програми та засоби навчання. Планування і дизайн освітнього простору школи спрямовано на розвиток дитини і мотивації її до навчання [5, с. 28]. У цьому контексті наголосимо, що окреслені аспекти віддзеркалено в діяльності школи В. О. Сухомлинського.

Варто зазначити, відповідно до великого тлумачного словника української мови, «партнерство» витлумачено як багатомірне поняття: 1. Узгоджені, злагоджені дії учасників спільної справи. 2. Взаємні відносини, контакти держав, громадських угруповань, підприємств і т. ін., ґрунтовані на взаємовигідності та рівноправності. Економічне партнерство [2, с. 459].

У тлумачному словнику української мови натрапляємо на визначення поняття «підхід»: 1. Місце, до якого підходять (підхід до села); 2. Спосіб трактування чого-небудь; сприймання, розуміння чогось (класовий підхід до дійсності) [3, с. 193]. Також, «підхід» позначає «сукупність способів, прийомів розгляду чого-небудь, впливу на кого-, що-небудь, ставлення до кого-, чого-небудь. // перев. мн., розм. Замасковані прийоми, виверти, до яких удаються з якоюсь метою» [2, с. 459].

На переконання Н. І. Черв'якової, «неоднозначність у визначенні поняття «партнерство» пояснюється своєрідним запозиченням і привнесенням його в освітню сферу з соціально-економічного та політичного дискурсу» [8, с. 290]. Крім того, Г. Й. Шевчук зауважує, становлення педагогіки партнерства в Україні

пов'язано з педагогічною спадщиною А. С. Макаренка, В. О. Сухомлинського, О. А. Захаренка та ін. [9, с. 274].

Вважаємо, реформування шкільної освіти в Україні, зокрема актуалізація концепції «Нова українська школа» (2016) сприяла виокремленню поняття «педагогіка партнерства» (партнерський підхід) в царині педагогічної науки. У цьому аспектові ми подаємо тлумачення терміна «партнерський підхід».

Партнерський підхід – це підхід в педагогіці, який містить двосторонню, так і багатосторонню взаємодію, співробітництво між учнями, вчителями, батьками, спрямований на формування особистості, її всебічний розвиток, здійснення навчання і виховання, що охоплює педагогічний вплив з врахуванням психологічних особливостей школярів.

Зазначимо, В. О. Сухомлинський очолював Павлиську середню школу на Кіровоградщині (1948–1970) та доклав багато зусиль, щоб піднести сільську школу на рівень найкращих у Радянському Союзі загальноосвітніх навчальних закладів, щоб зробити її справжньою лабораторією передової педагогічної думки. Новаторською ознакою в системі роботи цієї школи була творча праця педагогічного колективу. Встановлено, що реалізація партнерського підходу повною мірою залежала від вчителя, його духовних і моральних якостей, педагогічної культури, переконань та прагнень.

За словами академіка О. Я. Савченко, «діяльність Павлиської школи тих часів являла приклад цілісної системи гуманізації, олюднення усіх складових взаємовідносин учнівського і педагогічного колективу, збагачення змісту навчання особистим досвідом учнів, розширення та зміцнення культурного середовища школи». До того ж «психологічною основою цієї діяльності було глибоке, всебічне, доброзичливе вивчення дитячих здібностей, характеру, волі, проникнення у внутрішній світ кожної дитини» [6, с. 11].

На сторінках праці В. О. Сухомлинського «Павлиська середня школа» (1969) зазначено, «матеріальна база школи (сюди ми відносимо й обстановку, що оточує дітей) – це, по-перше, необхідна умова повноцінного педагогічного процесу, а по-друге, засіб впливу на духовний світ вихованців, засіб формування їх поглядів, переконань і звичок». Водночас «матеріальну базу школи ми розглядаємо в нерозривній єдності з обстановкою, до якої входить природа, праця і суспільна діяльність навколишніх людей» [6, с. 89]. Педагог-новатор стверджував, що матеріальні цінності, предмети обстановки, значна кількість яких створена школярами, входять у духовне життя кожної дитини та зміцнюють колективістські відносини, які, безсумнівно, формувались на принципах партнерського підходу.

У Павлиській середній школі навчальні заняття проводились в чотирьох будинках. Головний будинок з десятьма класними кімнатами призначений для V–X класів (V–VII класи – на першому поверсі, VIII–X класи – на другому). Зауважимо, у трьох розміщених поряд будинках – класні кімнати I, II, III і IV класів. Як засвідчує фактичний матеріал, для інтелектуального, морального, естетичного розвитку учнів в кожному будинку, призначеному для молодших вікових груп, і на кожному поверсі головного навчального корпусу були кімнати для читання. В цих кімнатах були: науково-популярні і наукові книжки, журнали і брошури, дитячі хрестоматії з науки і техніки, дитячі енциклопедії, художня література. В. О. Сухомлинський акцентував, «не поповнювати літературу в кімнатах для читання – це означало б підрубати коріння, що живить розумову

працю на уроці», а також, на наш погляд, що сприяє доцільній реалізації партнерського підходу. Встановлено, що за змістом прочитаних книжок у Павлиській школі втілювались бесіди на основі доброзичливості, взаємодовіри, взаємоповаги – принципах партнерського підходу [6, с. 93].

Крім того, в Павлиській школі для кабінетів: фізичний, хімічний, біології й ґрунтознавства, машинознавства та електротехніки (для старших класів) було відведено окремих будинок, за 30–40 метрів від головного навчального корпусу. Отже, у фізичному і хімічному кабінетах було по 20 двомісних столів, екрани для демонстрування навчальних фільмів, до кожного столу підведено електрику і воду, робоче місце забезпечено «кишеньковою лабораторією» (невеликий набір приладів і матеріалів). У біологічному кабінеті – екран для демонстрування кінофільмів і діафільмів; кожне робоче місце забезпечено мікроскопом, набором луп і препаратів, гербаріями і колекціями, які зібрані школярами. У фізичному, хімічному, біологічному кабінетах – папки «Новини науки і техніки», в які вчителі та учні вкладали вирізки з газет і журналів. Уточнено, зазначене освітнє середовище сприяло оптимальному втіленню партнерського підходу в навчанні і вихованні.

Окрему увагу зосередимо на фізичному кабінеті, у якому знаходились установки для програмованого навчання. На столі вчителя – пульт управління, з'єднаний електроканалом з кожним робочим місцем. На кожному робочому місці була установка для приймання завдань від пульта управління. Тому, вчитель мав змогу давати одночасно завдання в 36 варіантах – кожен учень одержував окреме індивідуальне завдання. Виконавши певне завдання, учень повідомляв результат на пульт управління, отримував оцінку і нове завдання. Втілення партнерського підходу розглядаємо в тому, що вчитель координував роботу учнів, які виконували індивідуальні завдання [6, с. 103].

На думку В. О. Сухомлинського, «у формуванні духовності дитини велике значення має те, що вона бачить навколо себе – на стіні у шкільному коридорі, у класі, у майстерні. Обстановка, що оточує дитину, повинна її до чогось закликати, чогось учити». Педагог стверджував, «ми прагнемо (педагогічний колектив – О.П.) до того, щоб кожний малюнок, кожне слово, яке прочитає дитина, пробуджували в неї думки про саму себе, про товаришів» [6, с. 116].

Зазначимо, у шкільних коридорах, класах, майстернях Павлиської школи були монтажні-плакати, малюнки, що «спонукали» до праці і добрих вчинків: «Чому це так буває?», «Де це відбувається?», «Подумай, деталь якої машини тут намальовано та яка роль відводиться цій деталі?», «Що тут неправильно зображено?» та ін. На першому поверсі головного навчального корпусу був оформлений такий плакат: «Знання – велике багатство. Оволодівай знаннями наполегливо, вперто, щоб зробити світ кращим, бути щасливим і приносити щастя іншим» [4, с. 28]. Під цим зверненням портрети і висловлювання видатних вчених, письменників про науку і освіту. Уточнено, творче освітнє середовище школи сприяло оптимізації пізнавальної активності, розвитку моральних і духовних якостей кожного школяра, що є важливими у здійсненні партнерського підходу. Встановлено, у бесіді вчителю важливо було зацікавити учнів, зокрема передовими розвідками у сфері науки, а також виявити, що цікавить учня, яка діяльність для нього є значимою, прагнути щоб учень став з ним одностороннім.

В узагальненому вигляді подаємо розвиток партнерського підходу в школі В. О. Сухомлинського відображено на рис. 1.

Рис. 1. Розвиток партнерського підходу в школі В. О. Сухомлинського

Крім того, у Павлівській середній школі була радіолабораторія, що мала устаткування для практичних робіт з радіотехніки: набори радіодеталей для конструювання нових радіоприймачів, радіопередавач, передавальну установку для управління моделями механізмів, що приводяться в рух по радіо. Також, у радіолабораторії був шкільний радіовузол для трансляції по радіо щотижневого радіожурналу (у кожному класі, у майстернях і робочих кімнатах встановлено репродуктори). Наголосимо, що учні під керівництвом вчителя змонтували дві радіостанції: одна з них знаходилась в радіолабораторії, інша – у фізичному кабінеті. Як бачимо, освітнє середовище школи сприяло активізації пізнавальної активності школярів, а також реалізації партнерського підходу в навчальному процесі [6, с. 98].

Окремі уроки вчителі проводили серед живої природи, зокрема в теплиці, на навчально-дослідній ділянці. Отже, «теплими осінніми і весняними днями заняття з учнями І–ІІ класів проводяться в зеленому класі» [6, с. 102]. Зазначимо, що узимку деякі заняття для учнів старших класів втілювались в спеціально обладнаному зимовому класі. Вважаємо, це уможливило творчу взаємодію вчителя і учнів та сприяло засвоєнню знань школярами.

В. О. Сухомлинський акцентував, «учнівський колектив ми розглядаємо як самостійну, активну виховну силу, а педагогічне керівництво цією силою вбачаємо в тому, щоб, аналізуючи навколишню обстановку, знаходити в ній реальні можливості для активної участі в житті суспільства» [6, с. 30]. Наприклад, «рясні насадження дерев і квітів на шкільній ділянці, створені учнями, стають для

них дорогими та поєднуються в їх емоційній пам'яті з подіями колективного життя» [6, с. 89].

Як зазначає професор Н. А. Калініченко, найбільш цілісною системою освітнє середовище було в Павлиській школі за життя В. О. Сухомлинського. Зокрема, «у методичному кабінеті вчитель мав змогу ознайомитись з книгами з теорії навчання і виховання, психології, етики. Василь Олександрович дбав, щоб у куточку для батьків кожен тато чи мама могли ознайомились з дитячими роботами, що характеризують працю, навчання, творчість: гарним зошитом чи письмовою роботою, малюнком, іншими виробами, виготовленими у шкільній майстерні чи на занятті гуртка» [4, с. 26]. Н. А. Калініченко стверджує, що «В. О. Сухомлинський, відмовившись від авторитарної концепції виховання, прагнув створити кожному вихованцеві умови для саморозвитку». Зокрема, «для розвитку естетичної творчості своїх вихованців у Павлиській школі директор і вчителі використовували навколишню дійсність, яка внаслідок спільних зусиль вдосконалювалась, збагачувалась, як і самі вихованці та вихователі. У школі створювались умови для естетичної творчості всіх без винятку учнів». Водночас у Павлиській школі, «поряд з вимогами технології під час роботи у майстерні, теплиці, на навчально-дослідній ділянці, перед учнями ставилась вимога творити красу, розвивати сприйняття прекрасного» [4, с. 39–40].

Отже, у школі В. О. Сухомлинського партнерський підхід здійснювався крізь призму природовідповідності, як складової особистісно орієнтованого та розвиваючого навчання, що охоплюють: «школу радості», «інтелектуальний фон класу», «емоційний фон класу», створення радості пізнання тощо.

Висновки дослідження. У нашому дослідженні ми виявили розвиток партнерського підходу в школі В. О. Сухомлинського. Також, розглянуто освітнє середовище Павлиської школи, що сприяло доцільній реалізації партнерського підходу в навчанні і вихованні. В цьому аспектові матеріальна база в єдності з обстановкою, що оточує дітей, сприяла активізації пізнавальної активності учнів, зміцненню їх колективістських відносин, творчій співпраці. З'ясовано, що у Павлиській школі були кімнати для читання в яких втілювались бесіди на основі доброзичливості, взаємодовіри, взаємоповаги – принципах партнерського підходу. Крім того, вчителі окремі уроки проводили серед живої природи, в теплиці, на навчально-дослідній ділянці, «зеленому класі», і це уможливило творчу взаємодію, співробітництво вчителя і учнів.

Звісно, наша стаття не розкриває всього комплексу питань, які пов'язані з розвитком партнерського підходу. Зазначені освітні проблеми потребують подальшого вивчення в контексті історичної ретроспективи.

Список використаних джерел

1. Василь Сухомлинський в діалозі з сучасністю : колект. монографія / [авт.: Сухомлинська О. В., Березівська Л. Д., Сараєва О. В., Шоробура І. М., Бех І. Д., Марусинець М. М., Пустовіт Г. П., Петренко О. Б., Федяєва В. Л., Васянович Г. П., Ігнатенко Н. В., Савченко О. Я., Севастюк М. С., Старикова (Сухомлинська) Л. В., Міхно О. П., Різник С. А.] ; упоряд.: Березівська Л. Д., Марусинець М. М., Сухомлинська Л. В. ; рецензенти: Бібік Н. М., Цюняк О. П. ; МОН України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова]. Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г. М., 2020. 240 с. URL: <https://tinyurl.com/ypwvdyea> .

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.

3. Короткий тлумачний словник української мови / ред. Л. Л. Гумецька. Київ. Рад. школа, 1978. 296 с.
4. Калініченко Н. А. Василь Сухомлинський, Іван Ткаченко, Олександр Захаренко: концепти продуктивної педагогіки. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. 188 с.
5. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти. Київ: Міністерство освіти і науки України, 2016. 40 с.
6. Сухомлинський В. О. Павлівська середня школа. Вибрані твори у 5 т. Київ: Радянська школа, 1976. Т. 4. 640 с.
7. Савченко О. Я. Гуманістичні засади педагогіки В.О. Сухомлинського. *Педагогічний вісник*. 2008. № 1-2 (5-6). С. 9-12
8. Черв'якова Н. І. Педагогіка партнерства як основа формування інноваційного освітнього середовища нової української школи. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. Луганськ: Луганський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. 2019. №1 (324), Ч. II. С. 287-294
9. Шевчук Г. Й. Партнерська педагогіка в Україні: становлення та розвиток. *Науковий часопис*. Київ: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова. 2019, Випуск 71. С. 274-277

References

1. Vasyl Sukhomlynskyi v dialozi z suchasnistiu : kolekt. monohrafiia / [avt.: Sukhomlynska O. V., Berezivska L. D., Saraieva O. V., Shorobura I. M., Bekh I. D., Marusynets M. M., Pustovit H. P., Petrenko O. B., Fediaieva V. L., Vasianovych H. P., Ihnatenko N. V., Savchenko O. Ya., Sevastiuk M. S., Starykova (Sukhomlynska) L. V., Mikhno O. P., Riznyk S. A.] ; uporiad.: Berezivska L. D., Marusynets M. M., Sukhomlynska L. V. ; retsenzenty: Bibik N. M., Tsiuniak O. P. ; MON Ukrainy, Nats. ped. un-t im. M. P. Drahomanova]. Ivano-Frankivsk : Vydavets Kushnir H. M., 2020. 240 s.: <https://tinyurl.com/ypwvdyea> . [in Ukrainian].
2. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy / ukklad. i holov. red. V. T. Busel. K.; Irpin: VTF «Perun», 2001. – 1440 s. [in Ukrainian].
3. Korotkyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy / red. L. L. Humetska. Kyiv. Rad. shkola, 1978. 296 s. [in Ukrainian].
4. Kalinichenko, N. A. (2013). Vasyl Sukhomlynskyi, Ivan Tkachenko, Oleksandr Zakharenko: kontsepty produktyvnoi pedahohiky. Kirovohrad: Imeks-LTD. [in Ukrainian].
5. Nova ukrainska shkola. Kontseptualni zasady reformuvannia serednoi osvity. (2016). Kyiv: Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. [in Ukrainian].
6. Sukhomlynskyi, V.O. (1976). Pavlyska serednia shkola. Vybrani tvory (Vol. 4). Kyiv: Radianska shkola. [in Ukrainian].
7. Savchenko, O. Ia. (2008). Humanistychni zasady pedahohiky V.O. Sukhomlynskoho. Pedahohichni visnyk, 1-2 (5-6), 9–12. [in Ukrainian].
8. Chervyakova, N. I. (2019). Pedahohika partnerstva yak osnova formuvannia innovatsiinoho osvitnoho seredovyshcha novoi ukrainskoi shkoly. Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka, 1 (324), Is. II, 287–294. [in Ukrainian].
9. Shevchuk, H. I. (2019). Partnerska pedahohika v Ukraini: stanovlennia ta rozvytok. Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova, Vol. 71, 274–277. [in Ukrainian].

Pavlova Olena,

postgraduate student of the Department of Pedagogy,
Psychology and Education Management named after prof. E. Petukhov,
Kherson State University,

Kherson, Ukraine

E-mail: pavlolphilosopher@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-1457-3208

DEVELOPMENT OF THE PARTNERSHIP APPROACH IN THE SCHOOL OF V. O. SUKHOMLYNSKYI

The article examines the educational environment of Pavlyska school, which contributed to the development of the partnership approach. The following concepts are revealed: "educational environment", "partnership pedagogy", "partnership approach". The pedagogical activity of V. O. Sukhomlynskyi in the context of the development of the partnership approach in education in the 50s and 60s of the twentieth century. The peculiarities of the formation of a comprehensively developed personality of a schoolchild based on the principles of a partnership approach at the Pavlyska school have been established. It was found that the material base of the school, which is considered in unity with the environment, is a necessary condition for a full-fledged pedagogical process; a means of influencing the spiritual world of schoolchildren, shaping their views, beliefs and habits. Some aspects of the organization of the educational process at the school of V. O. Sukhomlynskyi. The research used the following methods: personalistic-biographical, historical-genetic, historical-comparative. The goal is to reveal the development of a partnership approach in the school of V. O. Sukhomlynskyi. Consider the educational environment of Pavlyska school, which contributed to the appropriate implementation of the partnership approach.

The optimal educational environment, which made it possible to implement a partnership approach, was considered. It was established that the following principles were established in the Pavlyska school: love and respect for each student; development of the creative forces of the individual in the conditions of the collective commonwealth; formation of moral and aesthetic beliefs in the educational process. In addition, some ideas of V. O. Sukhomlynskyi, which are reflected in the "New Ukrainian School" concept (2016). Also, according to the research results, the pedagogical ideas of V. O. Sukhomlynskyi have a practical and meaningful significance in the implementation of today's educational tasks.

Keywords: *V. O. Sukhomlynskyi, teacher-innovator, Pavlyska school, educational environment, partnership pedagogy, partnership approach, education, upbringing, New Ukrainian school.*